

Розділ 3

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

УДК 371.134:355.231

Артюшин Г.М.

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО СКЛАДУ СПЕЦІАЛЬНИХ КАФЕДР ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СПІВРОБІТНИКІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес зумовлює подальше зростання значущості загальної освіченості будь-якої нації, ролі вищої освіти в суспільстві. Найбільш видатні досягнення в економічному розвитку сучасних країн тісно пов'язані з успіхами у сфері вищої освіти. Зміни соціальних, економічних умов життя України не обминули й систему вищої військової спеціальної освіти, що вимагає нових підходів у вивченні й осмисленні педагогічного процесу у вищому військовому спеціальному навчальному закладі.

Підготовка висококваліфікованих спеціалістів для Служби безпеки України (СБ) є постійним і незмінно важливим завданням зміцнення і удосконалення нашої незалежної держави. Для його вирішення необхідно подолати ті суперечності, які виникають в процесі професійної підготовки, зокрема:

- протиріччя між динамічністю сучасного суспільства, що постійно змінює вимоги до професійної діяльності, та реальним станом професійної підготовки на різних її етапах; у сфері спеціальної військової освіти зміни в оперативній обстановці зумовлюють постійне оновлення державних цілей, завдань до сфери державної безпеки, що може вступати в суперечність з реальним станом професійної підготовки співробітників СБ України;

- протиріччя між загальними тенденціями розвитку вищої професійної освіти в Україні і особливостями конкретної сфери професійного спрямування (зокрема, тенденції гуманізації, демократизації освіти у військовій освіті не завжди можуть реалізуватись повністю у зв'язку із її специфічними властивостями);

- між необхідністю побудови цілісної, несуперечливої системи професійного навчання та реальною практикою реалізації освітньої діяльності, що часто підкоряється випадковим, другорядним факторам;

- між необхідністю чіткого законодавчого регулювання освітньої діяльності і реальним станом освітнього законодавства, що не враховує специфіки професійного навчання, визначає лише загальні орієнтири професійної підготовки, залишаючи поза увагою конкретні механізми регуляції освітньої діяльності;

- між численними науковими напрацюваннями у сфері загальної професійної освіти та обмеженістю наукових здобутків у сфері спеціального військового навчання;

- між запитами слухачів у розвитку практичних вмінь, ознайомленням із конкретним досвідом практичної діяльності та переважно теоретичною підготовленістю викладацького складу;

- між необхідністю урахування специфіки певних напрямів професійної діяльності, рівнів підготовки та прагненням викладачів уніфікувати поданий навчальний матеріал для різних категорій, що проявляється у наданні одного і того ж матеріалу за змістом і за формою для різних категорій слухачів.

- між сучасними вимогами до викладачів та їх реальною педагогічною майстерністю.

Остання суперечність є, на наш погляд, дуже суттєвим чинником якісної професійної підготовки співробітників сфери державної безпеки. Нагальна необхідність перебудови процесу навчання у вищій військовій спеціальній школі на різних рівнях його організації (цілемотиваційному, змістовому, організаційному, методичному, технологічному) потребує не стільки удосконалення навчальних планів і програм, скільки оновлення професійної і педагогічної майстерності науково-педагогічного складу ВВНЗ, зміни стилю роботи самих викладачів, перебудови системи міжособистісних відносин у навчальному процесі.

У зв'язку з необхідністю запровадження у вітчизняну практику прогресивної світової концепції безперервної освіти протягом усього життя одним із важливих освітніх рівнів на сьогодні стає під-

вищення кваліфікації фахівців. Нормативно цей рівень освіти визначається Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту» та іншими законодавчими актами. Потреба в ПК визначається швидкими змінами в інформаційно-комунікаційних технологіях, нестабільним станом сучасного суспільства, розширенням та поглибленням професійних кваліфікацій тощо. Внаслідок цього сучасний фахівець має періодично оновлювати свої професійні знання і вміння, враховуючи актуальні і потенційні тенденції у сфері своєї діяльності, а в разі потреби, поширювати чи змінювати власну кваліфікацію. Зазначене є актуальним й для науково-педагогічного складу Національної академії Служби безпеки України. Інтенсивний науково-технічний прогрес, динамічна політична та економічна ситуація в країні вимагають від оперативного співробітника постійної готовності до вирішення нових стратегічних і тактичних завдань із забезпечення державної безпеки. Відповідно викладацький склад має бути спроможним забезпечити таку готовність, передусім, через постійне оновлення своє професійно-педагогічної компетентності.

Отже, дана стаття присвячена проблемі підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу Національної академії СБ України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні післядипломній освіті педагогів присвячується значна увага науковців. Здійснюється аналіз становлення та розвитку педагогічної освіти, у тому числі післядипломної освіти педагогічних кадрів (О. В. Глузман, С. В. Крисюк, В. К. Майборода), розкриваються теоретико-методологічні засади функціонування системи післядипломної освіти педагогів в Україні (Н. Г. Протасова, А. І. Кузьмінський), обґрунтовуються зміст і технології підвищення кваліфікації керівного складу освіти (Л. І. Даниленко, В. В. Олійник, Т. М. Сорочан). Проблема професійного становлення викладача, аналізу та підвищення його педагогічної майстерності присвячено роботи Н. В. Гузій [3], І. А. Зязюна [5, 8, 9] та ін.

У сфері спеціальної військової освіти питанням підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу приділяється набагато менше уваги. У статті М. М. Василюк надається обґрунтування теоретико-методологічних основ професійної підготовки викладачів у спеціальній сфері [2]. В. М. Манько та Г. Ю. Зінченко розглядають професіоналізм діяльності викладача як фактор підвищення якості підготовки фахівців для СБ України [6].

Отже, незважаючи на значну увагу науковців до зазначеної проблеми, досі слабо дослідженим залишається питання підвищення педагогічної кваліфікації науково-педагогічного складу сфери спеціальної військової освіти, не враховуються особливості такої підготовки, залишаються недостатньо обґрунтованими її педагогічні основи, що включали б ключові ідеї, принципи та змістовно-організаційні засоби з забезпечення професійного удосконалення викладачів ВВНЗ.

Метою даної статті є визначення та розгляд особливостей і загальних вимог підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу ВВНЗ, форми реалізації такої підготовки у Національній академії СБ України.

Виклад основного матеріалу.

Передусім, слід визначитись з сучасними вимогами до професійної діяльності викладача, а також співставити їх з можливостями і особливостями сфери спеціальної військової освіти.

На сьогодні більшість науковців, що досліджують питання професійної педагогічної діяльності, зазначають, що роль сучасного педагога не має обмежуватись лише трансляванням знань, на нього має бути покладена висока місія створення особистості та утвердження людини в людині. Викладача вищої школи мають характеризувати висока компетентність у своїй галузі знань, відповідальність та активність, гуманістична спрямованість, інтелігентність, духовна культура, бажання й уміння працювати разом з іншими, професіоналізм, інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, готовність до прийняття творчих рішень, потреба в постійній самоосвіті, фізичне й психічне здоров'я, професійна працездатність.

Дослідниками визначаються основні вимоги до професійної підготовки педагогів. І. В. Біжан виділяє основні компоненти готовності до педагогічної діяльності: професійна самосвідомість, ставлення до діяльності, мотиви, знання про предмет та способи діяльності, навички й уміння практичного втілення цих способів, а також професійно значущі якості особистості [1]. Н. В. Гузій в якості складових професіоналізму педагогічної діяльності виділяє: мотиваційно-орієнтаційний, змістовно-ставленнєвий, технолого-виконавчий, результативно-коригувальний блоки, що відповідно характеризують культуру цілепокладання вчителя, культуру суб'єктивно-об'єктивних педагогічних відносин, культуру здійснення і культуру оцінювання педагогічної діяльності. Відомими є навчальні праці вітчизняних науковців, присвячені питанням педагогічної майстерності [8, 9]. Педагогічна майстерність у них розглядається як комплекс властивостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної педагогічної діяльності. До її

складових відносяться [8, 10-16]: гуманістична спрямованість (інтереси, цінності, ідеали); професійне знання (знання предмета й методики його викладання, педагогіки та психології); педагогічні здібності (комунікативність, перцептивні здібності, динамізм, емоційна стійкість, оптимістичне прогнозування, креативність); педагогічна техніка (уміння керувати собою, уміння взаємодіяти).

Отже, ключовими характеристиками сучасного педагога вважається комплекс різноманітних властивостей, що включає не тільки професійно-педагогічну компетентність, а й розвиток професійно значущих особистісних властивостей педагога.

Стосовно сфери спеціальної військової освіти існують певні особливості щодо професійної кваліфікації науково-педагогічного складу, зумовлені як їх професійної підготовленістю, так і специфічною предметною сферою підготовки.

Передусім, вагомою проблемою виступає відсутність у більшості викладачів ВВНЗ спеціальної педагогічної освіти, оскільки більшість з них є фахівцями-практиками з багаторічним стажем практичної роботи. Вважається, що кожен, хто накопичив певний багаж знань і досяг певних результатів у тій, чи іншій сфері діяльності (юридичній, мовній, оперативно-розшуковій, військовій, слідчій), може викладати у вищому військовому спеціальному навчальному закладі СБ України. Така позиція помилкова. Характер і складність проблем вищої школи та її реформування потребують високого рівня культури викладача, глибокого розуміння ним сутності і специфіки педагогічного процесу у вищому військовому спеціальному навчальному закладі СБ України та прагнення до повної реалізації поставлених завдань.

Навчання у вищих військових спеціальних навчальних закладах СБ України відбувається на дуже високому рівні складності, однак при цьому мають бути також створені умови для формування атмосфери довірливості та варіативності навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей і схильностей до оволодіння професією. У зв'язку з цим змінюється й функція викладача вищих військових спеціальних навчальних закладів СБ України. Його діяльність набуває управлінської спрямованості щодо забезпечення саморозвитку тих, що навчаються, створення для цього сприятливих умов, формування й динамічного розвитку потреб і здібностей суб'єктів навчального процесу [5, с. 11]. Важливою складовою майстерності військового педагога є його професійна спрямованість, яка передбачає інтерес до професії викладача, педагогічне покликання, професійно-педагогічні наміри та схильності [10, 36].

Основними особливостями професійної педагогічної діяльності викладача вищих військових спеціальних навчальних закладів СБ України можна вважати:

- всебічність підготовки фахівців для СБ України, спрямованість їх на успішне виконання службових завдань, формування необхідних моральних якостей та психологічної готовності до службової діяльності;

- діяльність у специфічних умовах середовища та відповідній системі взаємовідносин;

- висока відповідальність за якість навчально-виховного процесу та ефективність проведення наукових досліджень;

- особистісно-зорієнтований характер педагогічної діяльності, необхідність урахування індивідуальних особливостей, потреб і здібностей тих, хто навчається;

- застосування широкого спектра засобів педагогічного впливу;

- необхідність постійної оцінки якості педагогічної діяльності та її корегування відповідно до обставин і завдань, які мають динамічний характер.

Усе це висуває підвищені вимоги до педагогічної діяльності викладача, яка, значно меншою мірою, ніж змістова підготовка, є предметом цілеспрямованого формування та уваги на всіх рівнях керівництва вищих військових спеціальних навчальних закладів СБ України та Служби безпеки України. Підготовка та підвищення кваліфікації викладача як фахівця в галузі навчання й виховання, здатного керувати педагогічним процесом, творчо й результативно вести пошук у сфері спеціальної освіти має набути постійного і систематичного характеру.

У Національній академії СБ України (далі – Академія) особлива увага приділяється організації підвищення педагогічної кваліфікації (педагогічної майстерності) науково-педагогічного складу навчально-наукових інститутів, центрів та кафедр як основному фактору удосконалення якості навчання і формування позитивного іміджу Академії серед вищих навчальних закладів [7].

У період 2007 до 2014 років на потоках підвищення кваліфікації (педагогічної майстерності) науково-педагогічного складу Академії удосконалили свою педагогічну майстерність 132 викладачі (на сьогодні цей потік налічує 10 осіб) Навчання на потоці підвищення кваліфікації керівного складу Національної академії СБ України проводилося лише у 2008 р. (16 осіб), 2009 р. (19 осіб), 2012 р. (12 осіб) та 2014 р. (10 осіб). (Усього 57 осіб).

Відповідно до пункту 7. 3. «Положення про систему професійної підготовки кадрів Служби безпеки України», затвердженого наказом Голови Служби безпеки України від 19.04.2012 р. (зі змінами), в Академії успішно функціонують потоки підвищення кваліфікації (педагогічної майстерності) науково-педагогічного складу без відриву від виконання службових обов'язків.

Навчання організовано для таких потоків:

1. Потік викладачів-початківців зі стажем науково-педагогічної роботи до п'яти років, які обіймають посади до «старшого викладача» включно.
2. Потік викладачів із загальним науково-педагогічним стажем до 10 років, які обіймають посади від «доцента» до завідувача кафедри включно.
3. Потік керівного складу (заступники й завідувачі кафедр, начальники та заступники секторів).

Заняття проводяться у другій половині робочого дня, у визначені розкладом дні та тижні місяця.

Слід зазначити, що в останні роки в Академії діяльність із формування та розвитку педагогічної компетенції викладачів набула системного характеру, тобто робота ведеться цілеспрямовано як за рахунок залучення найбільш висококваліфікованих викладачів навчального закладу, так і за рахунок залучення фахівців провідних наукових установ та вищих навчальних закладів України. Нові можливості для розвитку цієї діяльності відкрилися завдяки Договору про співробітництво та взаємодію Національної академії СБ України з Національною академією педагогічних наук України.

З метою професійного розвитку науково-педагогічного складу, удосконалення фахових знань і вмінь викладачів Академії та на виконання пункту 6 рішення Вченої ради Національної академії СБ України від 31 травня 2012 року «Про ефективність науково-методичного супроводження підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічного складу Академії», затвердженого наказом ректора Національної академії СБ України від 25.07.2012 № 112, на базі Академії створено Центр педагогічної майстерності викладача як науково-методичний і навчально-педагогічний підрозділ Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України. Також розроблено «Положення про Центр педагогічної майстерності викладача Національної академії Служби безпеки України».

У даному Центрі було організовано підготовку 20 викладачів-тренерів із числа науково-педагогічного складу Академії. Навчання проводилось видатними педагогами-науковцями Національної академії педагогічних наук. Зокрема директором Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, дійсним членом НАПН України [А.Зязюном], докторами педагогічних наук, професорами М. М. Солдатенком, О. І. Огієнко та іншими співробітниками Інституту. Заняття проходили в інтерактивному режимі, ґрунтувались на використанні сучасних інноваційних технологій, включали постійний зворотній зв'язок та обмін досвідом.

На даний час підготовлені викладачі-тренери передають свій досвід науково-педагогічному складу Національної академії Служби безпеки України.

Вважаємо, що такі форми підвищення кваліфікації є досить ефективними в плані підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу Національної академії СБ України. Викладачі відмічають значні зміни в їх педагогічній компетентності, зміну ставлення до педагогічної діяльності, виказують зацікавленість до подальшого оволодіння сучасними формами і методами викладацької діяльності, розвитку педагогічної майстерності. Вважаємо, що така робота має продовжуватись і поширюватись у різних ВВНЗ.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Удосконалення сучасної військової освіти потребує, передусім, постійного оновлення компетентності науково-педагогічного складу. Ефективність педагогічної праці неможлива без широкого сучасного мислення, розвиненого почуття відповідальності, постійної зосередженості, неперервних пошуків в інформаційному просторі, без дієвих шляхів, форм, методів і засобів навчання та виховання. Це творча, емоційно насичена праця, яка потребує глибоких особистісних переконань, цілеспрямованості, значних вольових зусиль, любові до своєї професії та людей, високоморальної гуманістичної спрямованості, всебічної загальної, психолого-педагогічної та військово-професійної культури. Формування й становлення науково-педагогічного складу нової формації, які відповідають розглянутим вище вимогам, сприятиме підвищенню якості підготовки офіцерських кадрів для Служби безпеки України.

Література:

1. Біжан І. В. Проблеми та шляхи удосконалення професіоналізації військових фахівців / І. В. Біжан. // Наука і оборона. – 2000. – № 4. – С. 24–28.
2. Васирина М. М. Теоретико-методологічні основи освіти викладача вищого навчального закладу СБ України / М. М. Васирина // Науковий вісник НА СБУ. – К. : Вид-во НА СБУ, 2005. – № 23. – С. 191-199.
3. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм : історико-методологічні та теоретичні аспекти [Текст] : монографія / Н. В. Гузій. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 243 с.
4. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року // Відомості Верховної Ради України від 07.07.1992. – 1992. – №27. Ст. 382: <http://www.nau.kiev.ua>.
5. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта / За ред. І. А. Зязюна. – К. : Віпол, 2000. – С 11–57.
6. Манько В. М. Професіоналізм викладачів як фактор підвищення якості підготовки фахівців для СБ України / В. М. Манько, Г. Ю. Зінченко // Науковий вісник НА СБУ. – К. : Вид-во НА СБУ, 2009. – № 28. – С. 113-120.
7. Матеріали засідання вченої ради Національної академії СБ України від 30.07.2013р. – К. : НВВ НА СБ України, 2013. – 99 с.
8. Основы педагогического мастерства: Учеб. пособие / Под ред. И. А. Зязюна. – М.: Просвещение, 1989. – 302 с.
9. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К. : СПДЛ Богданова А. М., 2008. – 376 с.
10. Станкин М. И. Профессиональные способности педагога : Акмеология воспитания и обучения : Кн. для учителей шк., преподавателей сред. и высш. учебн. заведений / М. И. Станкин . – М. : Моск. психол.-соц. ін.-т : Флинта, 1998. – 363 с.

Стаття присвячена проблемі підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу вищих військових навчальних закладів. Здійснюється аналіз наукових джерел з питань післядипломної педагогічної освіти. Визначаються особливості і вимоги до педагогічної кваліфікації викладачів у сфері державної безпеки, розглядаються конкретні форми підвищення кваліфікації науково-педагогічного складу Національної академії Служби безпеки України.

Ключові слова: педагогічний професіоналізм, готовність до педагогічної діяльності, вища військова спеціальна освіта, професійна педагогічна діяльність викладача вищих військових спеціальних навчальних закладів.

Артюшин Г. М. Повышение квалификации научно-педагогического состава специальных кафедр как значимый фактор совершенствования профессиональной подготовки сотрудников Службы безопасности Украины.

Статья посвящена проблеме повышения квалификации профессорско-преподавательского состава высших военных учебных заведений. Проанализированы научные источники, в которых раскрываются проблемы последипломного педагогического образования. Определяются особенности и требования к педагогической квалификации преподавателей в сфере государственной безопасности, рассматриваются конкретные формы повышения квалификации научно-педагогического состава Национальной академии Службы безопасности Украины.

Ключевые слова: педагогический профессионализм, готовность к педагогической деятельности, высшее военное специальное образование, профессиональная педагогическая деятельность преподавателя высших военных специальных учебных заведений.

Artyushyn G. Further training of scientific and teaching staff special chairs as a significant factor in improving the training of the Security Service of Ukraine.

Article is devoted to the training of the teaching staff of the higher military educational institutions. Reviewed scientific sources for postgraduate education. Determined by the characteristics and requirements for the pedagogical training of teachers in the field of national security, dealing with specific forms of training of scientific and teaching staff of the National Academy of Security Service of Ukraine.

Keywords: Pedagogical professionalism and readiness to teaching, higher military special education, professional pedagogical activity of teachers of the higher military special education.